

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۲/۲۴

بررسی تفاوت‌های جنسیتی در پیش‌بینی‌کنندگی ویژگی‌های شخصیتی و ویژگی‌های محیط خانوادگی برای اعتیاد به اینترنت

نوشته

امیدعلی مسعودی*

مریم اسماعیلی‌نسب**

فرزانه دهقانکار***

چکیده

اعتیاد به اینترنت یک وابستگی فردی به استفاده از اینترنت است که با مشکلات روان‌شناختی، اجتماعی و یا مشکلاتی در شغل همراه است. محققان در تلاش‌اند تا عوامل زمینه‌ساز و پیش‌بینی‌کننده این اختلال را دریابند. هدف پژوهش حاضر بررسی تفاوت‌های جنسیتی در پیش‌بینی‌کنندگی ویژگی‌های شخصیتی و ویژگی‌های محیط خانوادگی برای اعتیاد به اینترنت است.

برای تحقق هدف پژوهش حاضر، با استفاده از پرسش‌نامه‌های اعتیاد به اینترنت (IAD) یانگ، مقیاس ویژگی‌های شخصیتی (NEO-PI-R) کوستا و مک‌کری و پرسش‌نامه محیط خانواده موسوموس به جمع‌آوری اطلاعات از نمونه‌ای ۲۴۰ نفری شامل ۱۲۰ دختر و ۱۲۰ پسر از میان جامعه دانش‌آموزان دختر و پسر پایه اول دبیرستان‌های دولتی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۹۲-۹۱، به شیوه خوشه‌ای تصادفی اقدام شد.

این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع تحقیق و از نظر هدف، تحقیقی پیمایشی و از نوع پژوهش‌های همبستگی است. به‌منظور بررسی سؤالات تحقیق از روش تحلیل رگرسیون هم‌زمان استفاده شد. نتایج نشان داد پسران بیش از دختران دچار اعتیاد به اینترنت می‌شوند ($t=2/71$). در گروه دختران و پسران ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی در مجموع ۸۲/۸ درصد و ۸۳/۳ درصد از واریانس اعتیاد به اینترنت را تبیین می‌کند. همچنین در گروه دختران و پسران، متغیرهای پیش‌بین عبارت‌اند از روان‌نژندی و وجدان‌گرایی که به‌صورت مثبت پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و ویژگی رشدی فردی محیط خانوادگی به‌صورت منفی پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت هستند. با توجه به نتایج حاصله می‌توان گفت،

* استادیار گروه تبلیغ و ارتباطات فرهنگی دانشگاه سوره Oamasoodi@Yahoo.com

** استادیار گروه روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس esmaeilinasab@modares

*** کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران farzane93@yahoo.com

ویژگی‌های شخصیتی و مؤلفه‌های خانوادگی یکسانی در میان دختران و پسران زمینه‌ساز اعتیاد و وابستگی به اینترنت در میان آنان می‌شود.

کلیدواژه: اعتیاد به اینترنت، ویژگی‌های شخصیتی، محیط خانوادگی و جنسیت.

مقدمه

امروزه با پیشرفت‌های خیره‌کننده تکنولوژی استفاده از اینترنت بخشی از زندگی هر روزه افراد است و این موضوع باعث افزایش اثرات روان‌شناختی و اجتماعی متنوع بر زندگی مردم شده‌است. محیط‌های مجازی که با پیشرفت علوم رایانه‌ها گسترش پیدا کرده‌اند، زمینه جدیدی را برای رضایت بخشی مجازی به وجود آورده‌اند، که بررسی عوامل مؤثر بر آن‌ها و پیامدهای ناشی از آن‌ها اهمیت پیدا کرده‌است. جذابیت این گونه محیط‌ها، تأثیرات زیادی بر رفتار آدمی دارند که تا حدی ممکن است انگیزه او را به زندگی کردن در چنین محیط‌هایی افزایش دهد. عناصر تشکیل دهنده این محیط‌ها اگر چه مجازی‌اند ولی به تدریج قادرند جای عناصر واقعی زندگی انسان را بگیرند. به طوری که فرد، بودن در این فضای مجازی را ارضاکننده‌تر از دنیای واقعی بداند (دوران، ۲۰۰۳). اینترنت، فرهنگ رسانه‌ای جهانی یکپارچه است، که اشکال سنتی جامعه‌پذیری خانواده و مدرسه را به مبارزه خوانده و اغلب از آن‌ها سبقت گرفته‌است. دنیای اینترنت در عین حال که روابط کودکان و نوجوانان را در جهان مجازی افزایش می‌دهد، در مقابل از دامنه روابط آنان در جهان واقعی می‌کاهد. بر این اساس، انگیزه کاری، بهره‌وری و بازده کاری این افراد در نتیجه استفاده بیش از حد پایین می‌آید.

دنیای مجازی، چت‌روم‌ها (Chat.Room) بازی‌های اینترنتی (Game net) به راحتی جایگزین انگیزه ایجاد شبکه‌های ارتباط اجتماعی و گسترش و تعمیق روابط در این شبکه و یا انگیزه فعالیت در حوزه‌های دیگر می‌شود.

محققین با اصطلاحاتی متفاوت از "استفاده افراطی از اینترنت" یاد کرده‌اند. از جمله: "اعتیاد به اینترنت" (یانگ و راجرز، ۱۹۹۸)، "وابستگی به اینترنت" (ونگ، ۲۰۰۱)، "استفاده مریضی از اینترنت" (یانگ، ۲۰۰۴)، "استفاده دردسرساز از اینترنت" (کالتیالا-هینو، لیتونن و ریمپلا، ۲۰۰۴)، "سوءاستفاده از اینترنت" (یانگ و کاسی، ۲۰۰۴)، "اعتیاد سایبری" (چیپی، کونگ و لیو، ۲۰۰۱)

اصطلاح "اختلال اعتیاد به اینترنت" (Internet addiction disorder) اول بار توسط گلدبرگ (۱۹۹۶) به صورت استفاده بیش از حد و آسیب‌رسان از اینترنت که شامل عواملی همچون تحمل و علائم ترک به عنوان معیار برای تشخیص این اختلال می‌شود، مورد استفاده قرار گرفت. (لیم، بای و کیم، ۲۰۰۴)

اعتیاد به اینترنت به عنوان یک وابستگی فردی به استفاده از اینترنت شناخته می‌شود که با مشکلات روان‌شناختی، اجتماعی و یا مشکلاتی در شغل همراه است (بیرد، ۲۰۰۵). نتایج تحقیقات نشان داده‌است که اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان پیامدهای منفی عدیده‌ای از

جمله شکست‌های تحصیلی، فقر روابط خانوادگی، ضعف ساختارهای اجتماعی، مشکلات عاطفی، و اختلالات روان‌پزشکی به‌همراه دارد. (یانگ، ۱۹۹۸ و کو چن، ۲۰۰۵)

تا قبل از ۱۹۹۷، تعداد کاربران اینترنت بسیار کم بود و استفاده‌کنندگان از این تکنولوژی، تنها ارتش یا مراکز تجاری بزرگ بودند؛ اما اینک، هر روزه بر کاربران اینترنت افزوده می‌شود (یانگ، ۱۹۹۸). گزارش‌ها از شیوع اختلال اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان نشان از وجود تفاوت‌هایی در نوجوانان نواحی مختلف جهان دارد (بیرد، ۲۰۰۵). در یک بررسی جدید، گزارش شد که نرخ اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان در محدودهٔ بین ۱/۹۸ درصد تا ۳۵/۸ درصد در کشورهای غربی و غیرغربی تنوع دارد (شیک، ۲۰۱۳). لوکوف (۲۰۰۴) عوامل خاصی را برای گرایش روزافزون به استفاده از اینترنت معرفی کرده‌است: این خواسته که آزاد باشند، به راحتی ارتباط برقرار کنند، اینکه به‌راحتی می‌توان در فضای مجازی برای خویش هویت جدید ساخت و اینکه به‌راحتی می‌توان روابط معنی‌داری را گسترش داد.

تحقیقات صورت‌گرفته از سوی شاتون (۱۹۹۱) کریفتیز (۱۹۹۷) یانگ و راجرز (۱۹۹۸)، نشان داد که که کاربران رایانه و وابسته به اینترنت به تدریج زمان کمتری را با افراد واقعی در مقایسه با زمان استفاده از رایانه و رابطهٔ روی خط می‌گذرانند. این مطالعات نشان می‌دهند کسانی که معتادان اینترنتی خوانده می‌شوند، به‌طور تقریبی حدود ۴۰ الی ۵۵ ساعت در هفته را به جست‌وجوی روی خط اینترنت می‌گذرانند (کوپر و گرینفیلد، ۱۹۹۹). ۳۰ درصد از پاسخ‌گویان، تلاش ناموفق در ترک استفاده از اینترنت داشته‌اند. همچنین ۵۸ درصد از پاسخ‌گویان اظهار داشته‌اند که دیگران (خانواده و دوستان) راجع به استفاده بیش از حد از اینترنت به آن‌ها گوشزد کرده‌اند (کینگ، ۱۹۹۵). کرات و همکاران (۱۹۹۹) در مطالعه‌شان در خصوص اعتیاد به اینترنت، بدین نتیجه رسیدند که نوجوانانی که از تماس‌های اجتماعی کناره‌گیری می‌کنند، از اینترنت به‌عنوان ابزاری برای فرار از واقعیت‌ها استفاده می‌کنند. لیم و همکاران (۲۰۰۴) و گروهول (۱۹۹۸) طی تحقیقاتی در خصوص دلایل گرایش افراد به اینترنت و استفاده اعتیادآور آن‌ها از اینترنت، بدین نتیجه رسیدند که افرادی که وقت زیادی را صرف استفاده از اینترنت می‌کنند، کسانی هستند که در زندگی با مشکلاتی مواجه‌اند. در واقع این افراد چون رغبتی به برخورد با مشکلاتشان ندارند و مایل نیستند حتی با آن‌ها روبه‌رو شوند، به فعالیت اعتیادآور استفاده از اینترنت می‌پردازند.

استفاده افراطی از اینترنت در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است (کائو و سو، ۲۰۰۷)، و به نظر می‌رسد گروه نوجوانان در بالاترین خطر ابتلا هستند (موسبرگر، ۲۰۰۸؛ ین و همکاران، ۲۰۰۷). ایران با ۳۳ میلیون و دویست هزار کاربر در ۲۰۱۰ رتبهٔ بزرگ‌ترین جمعیت استفاده‌کننده از اینترنت در خاورمیانه را از سوی وب‌گاه آمارجهانی اینترنت (Internet World Stats Web site) از آن خود کرده‌است.

با توجه به اینکه جمعیت نوجوانان ایرانی بخش کثیری از کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند و با توجه به در خطر بودن این گروه برای ابتلا به این اختلال به نظر می‌رسد، مطالعه درباره این موضوع در میان این قشر از افراد جامعه از اهمیت بسزایی برخوردار باشد.

مطالعات اندکی در زمینه عوامل زمینه‌ساز و مرتبط با اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان در ایران وجود دارد. از سویی دیگر، دو دسته گروه عوامل، در وهله اول عوامل فردی و در وهله دوم عوامل خانوادگی در سبب‌شناسی بیشتر پدیده‌های روانشناختی مؤثر است. از این رو هدف از این مطالعه بررسی عوامل شخصیتی و ویژگی‌های خانوادگی به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان است. شخصیت را می‌توان به‌صورت مجموعه‌ای بادوام و بی‌نظیر ویژگی‌هایی تعریف کرد که ممکن است در موقعیت‌های مختلف تغییر کند. تعریف کتل از شخصیت آن چیزی است که پیش‌بینی آنچه را که یک شخص در موقعیتی معین انجام خواهد داد، امکان‌پذیر می‌سازد. او معتقد بود که شخصیت از صفات یا عواملی تشکیل شده است که می‌توان آن‌ها را به وسیله روش تحلیل عاملی (Factor Analysis) به‌دست آورد. (هاردی، ۲۰۰۸)

در پی این دیدگاه، نظریه پنج عاملی شخصیت که به پنج عامل بزرگ (Big Five) نیز معروف است، از سوی دو روان‌شناس ساکن ایالات متحده به نام کاستا و مک‌کری در اواخر دهه ۸۰ میلادی ارائه شده و در اوایل دهه ۹۰ مورد ارزیابی مجدد قرار گرفت. کاستا و مک‌کری (۱۹۷۸) از بین تمام عوامل و ویژگی‌های شخصیتی، پنج عامل شخصیتی اصلی را شناسایی کرده‌اند که شامل روان‌نژندی (Neuroticism)، برون‌گرایی (Extraversion)، گشودگی به تجربه (Openness to experience)، توافق‌گرایی (Greeablene) و وجدان‌گرایی (Conscientiousness) است و معتقدند که ویژگی‌های کلی شخصیت را می‌توان براساس این پنج عامل دسته‌بندی کرد. در پژوهش فرارو و همکاران (۲۰۰۷) در ایتالیا که بر روی ۲۳۶ جوان کاربر اینترنت که از لحاظ جنس و سن و شغل با هم متفاوت بودند مشخص شد که افراد درون‌گرا برای جبران مشکلات فردی و اجتماعی خود به استفاده از اینترنت روی می‌آورند. کاربران شبانه‌کسانی بودند که در تست اعتیاد به اینترنت نمره بالاتری نسبت به بقیه به‌دست آوردند و کمترین اضطرابی را در مواجهه با رایانه از خود نشان‌دادند. همچنین از کاهش کیفیت زندگی، مشکلات شخصیتی از جمله روان‌رنجورخویی که خود زمینه آسیب‌پذیری در برابر افسردگی را موجب می‌شود و عدم کنترل بر زمان خود رنج می‌برند.

میرکرک و همکاران (۲۰۰۶)، تحقیقی به روش طولی و به مدت یک سال بر روی ۴۴۷ فرد بزرگسال معتاد به اینترنت که ۱۶ ساعت در هفته با اینترنت کار می‌کردند انجام دادند. از جمله نتایج این تحقیق وجود رابطه منفی معنادار بین ویژگی‌های شخصیتی از جمله توافق‌گرایی و وجدانی‌بودن و برون‌گرایی با اعتیاد به اینترنت بود. در تحقیقی که توسط الیزابت هاردی و مینگ‌بی‌تی بر روی ۹۳ نفر (۴۹ زن و ۴۴ مرد) در ردیف سنی ۱۸ تا ۷۲ ساله در استرالیا انجام

گرفت، نتایج ارتباط مثبت و معنی‌داری میان روان‌رنجورخویی و اعتیاد به اینترنت و ارتباط منفی و معنی‌داری میان برون‌گرایی و اعتیاد به اینترنت نشان داده شد.

از سوی دیگر، عامل محیطی به‌ویژه محیط خانواده را نمی‌توان نادیده گرفت. محیط خانواده به‌عنوان شخصیت یک خانواده مطرح است (موسوی‌زاده، ۱۳۸۶). محیط خانواده نشان‌دهنده وضعیت عاطفی و روانی خانواده بوده و شامل سه محور کلی حفظ سیستم، رشد شخصی و ارتباطی در ابعاد مختلف است. (موس و موس، ۱۹۹۳)

این محیط تأثیر عمیقی بر رفتار و روابط بین‌فردی دارد (وایز و کینگ، ۲۰۰۸). موس و موس (۱۹۹۳)، به نقل از اسماعیلی نسب، (۱۳۸۸)، چند عامل اصلی را برای ارزیابی محیط خانواده در نظر گرفته‌اند.

الف. رابطه. مؤلفه رابطه سه موضوع پیوستگی، بیان و درگیری را شامل می‌شود. پیوستگی به معنای تعهد، کمک و حمایت اعضای خانواده از همدیگر است.

ب. مؤلفه‌های رشد شخصی. مؤلفه‌های رشد شخصی به موضوع استقلال، جهت‌یابی پیشرفت، جهت‌یابی فکری - فرهنگی، جهت‌یابی فعالیت‌های تفریحی و تأکیدات اخلاقی - مذهبی اشاره دارد.

ج. مؤلفه‌های نگهداری سیستم. مؤلفه نگهداری سیستم نیز شامل سازمان و کنترل در خانواده می‌شود. براساس بررسی‌های انجام‌شده، در زمینه مؤلفه‌های محیط خانواده موس و موس پژوهشی انجام نشده‌است. با این حال، در پژوهشی که تأثیر عوامل خانوادگی بر میزان وابستگی به اینترنت در میان نوجوانان تایوانی را بررسی می‌کرد (ین و همکاران، ۲۰۰۷)، مشخص شد که عوامل و شرایط خانوادگی همچون احساس رضایت و آرامش در محیط خانواده، توانایی و وسیع مالی خانواده، رابطه بین والدین (شامل رابطه صمیمانه، متارکه، طلاق و ...)، میزان استفاده از مشروبات الکلی و مواد مخدر توسط اعضای خانواده می‌تواند تأثیر بسزایی در میزان گرایش و اعتیاد فرزندان به اینترنت داشته باشد. در تحقیق کیونگ پارک و همکاران (۲۰۰۸) روی نوجوانان کره جنوبی نتایج حاکی از رابطه بین برخی ویژگی‌های خانوادگی با احتمال اعتیاد به اینترنت بود. سبک تربیتی پدر، سبک تربیتی مادر، صمیمیت در خانواده، انسجام و دلبستگی در درون خانواده تعیین‌کننده‌های احتمال اعتیاد به اینترنت در نوجوانان هستند این در حالی است که تعداد ساعات مصاحبت اعضای خانواده در این بین نقشی ندارد.

نتایج مطالعات گاهی متناقض است؛ یکی از عللی که می‌توان برای وجود این تناقض‌ها بیان کرد وجود متغیرهایی است که در رابطه میان ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی با احتمال اعتیاد به اینترنت نقش میانجی یا تعدیل‌کننده دارند. در این پژوهش به بررسی این عامل یعنی تفاوت‌های جنسیتی در شدت و نوع رابطه ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی با اعتیاد به اینترنت می‌پردازیم.

فلوروس و فیسون و سیموس در پژوهشی که با هدف تعیین نقش تفاوت‌های جنسیتی در استفاده بیش از اندازه از اینترنت بر روی ۱۲۲۱ نفر نوجوان (شامل ۵۸۷ نفر مرد و ۶۳۴ نفر زن) انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که به‌طور معناداری دختران نمره کمتری در اعتیاد به اینترنت، در سنین مختلف نسبت به پسران دریافت می‌کنند. این اختلاف در سنین بین ۱۷ تا ۱۹ سال پررنگ‌تر است. همچنین شایق و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهش خود با هدف بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهران به این نتیجه رسیدند که ارتباط معناداری بین روان‌نژندی و اعتیاد به اینترنت در نوجوانان دختر و نوجوانان دختر-پسر در مجموع وجود دارد. همچنین در نوجوانان پسر رابطه منفی بین توافق‌گرایی و وجدان‌گرایی با اعتیاد به اینترنت وجود داشت. این روابط در گروه دختران معنادار نبود. بنابراین در ویژگی‌های شخصیتی پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت در دو گروه جنسیتی تفاوت‌هایی وجود داشت. همچنین دریافتند که پسران در مجموع بیش از دختران در معرض اعتیاد به اینترنت قرار دارند. اما گومبر و واس (۲۰۰۸) در تحقیقی روی نوجوانان رژیم اشغالگر صهیونیستی دریافتند در مردان آن‌ها رابطه مثبت و معناداری بین برون‌گرایی و توافق‌گرایی با استفاده مفرط از اینترنت وجود دارد اما در گروه زنان این ویژگی شخصیتی روان‌نژندی و توافق‌گرایی است که رابطه مثبت و معناداری با اعتیاد به اینترنت نشان می‌دهد. از سوی دیگر در تحقیقی که بر روی نوجوانان مجارستانی انجام دادند دریافتند در مردان استفاده مفرط از اینترنت با وجدانی‌بودن و بازبودن به تجربه رابطه مثبت و معناداری دارد همچنین در زنان آن‌ها هیچ یک از ویژگی‌های شخصیتی پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت نبود. با توجه به این نتایج ضد و نقیض لزوم بررسی بیشتر در این زمینه، ضروری به‌نظر می‌رسد؛ از سوی دیگر نقش محیط خانواده در این زمینه چندان تصریح نشده است. بنابراین در این پژوهش با دو سؤال اصلی روبه‌رو هستیم:

۱. کدام ویژگی‌های شخصیتی و مؤلفه‌های محیط خانوادگی پیش‌بینی‌کننده‌های مناسبی برای احتمال اعتیاد به اینترنت در میان نوجوان دختر است؟
۲. کدام ویژگی‌های شخصیتی و مؤلفه‌های محیط خانوادگی پیش‌بینی‌کننده‌های مناسبی برای احتمال اعتیاد به اینترنت در میان نوجوان پسر است؟

روش

روش پژوهش از نوع پیمایشی است. به‌منظور تحقق هدف پژوهش از میان جامعه پژوهش حاضر یعنی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه اول دبیرستان‌های دولتی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۹۱-۹۲، یک نمونه ۲۴۰ نفری شامل ۱۲۰ دختر و ۱۲۰ پسر که به شیوه خوشه‌ای تصادفی انتخاب شد، مورد بررسی قرار گرفت. جهت جمع‌آوری اطلاعات، از پرسش‌نامه‌های اعتیاد به اینترنت (IAD) یانگ، مقیاس ویژگی‌های شخصیتی (NEO-PI.R) مک‌کری و کاستا و پرسش‌نامه محیط خانواده موس و موس استفاده شد.

الف. پرسش‌نامه اعتیاد به اینترنت یانگ. شامل ۸ بُعد و ۳۶ سؤال بود و هر سؤال دارای ۵ گزینه شامل کاملاً مخالفم، مخالفم، نه مخالفم نه موافقم، موافقم و کاملاً موافقم است و آزمودنی (دانش‌آموز) می‌بایست گزینه‌ای را انتخاب کند که حالات، احساسات و رفتارهای او را در زندگی روزمره بهتر نشان می‌دهد. ضریب پایانی به روش بازآزمایی برای کل مقیاس معادل ۰/۸۵ بوده است.

ب. مقیاس ویژگی‌های شخصیتی (NEO-PI-R) مک‌کری و کاستا: این پرسش‌نامه فرم کوتاه‌شده پرسش‌نامه شخصیتی (NEO) که توسط کوستا و مک‌کری در سال ۱۹۸۵ تهیه شده است، و توسط کیامهر در سال ۱۳۸۱ هنجار شده است. در هنجار این آزمون که جهت پایایی مجموع سؤالات هر خرده مقیاس از ضریب آلفای کرونباخ و بازآزمایی استفاده شده است. برای عوامل پنج‌گانه C,A,O,E,N به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۸۹، ۰/۸۷، ۰/۸۶، ۰/۹۰، به دست آمده است و ضریب پایانی برای کل مقیاس به روش بازآزمایی نیز ۰/۸۳ بوده است. این پرسش‌نامه ۶۰ سؤالی است و برای ارزیابی ۵ عامل شخصیت (روان‌نژندی، برون‌گرایی، گشودگی، توافق‌گرایی و وجدان‌گرایی) به‌کار می‌رود. در این فرم برای هر مؤلفه، ۱۲ سؤال داریم و هر سؤال برحسب پاسخی که دریافت داشته از صفر تا ۴ نمره‌گذاری می‌شود. آزمودنی بایستی برای هر سؤال یکی از جواب‌های کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، و کاملاً مخالفم را انتخاب کند.

ج. پرسش‌نامه محیط خانواده موس و موس. دارای ۹۰ سؤال است که هر سؤال دو گزینه صحیح و غلط دارد. این مقیاس سه مؤلفه ارتباطی، رشد فردی و حفظ سیستم را در خانواده می‌سنجد. در پژوهش موس و موس (۱۹۹۳) پایین‌ترین پایایی ۶۸ درصد برای مقیاس استقلال و بالاترین ۰/۸۶ برای مقیاس پیوستگی بوده است. در پژوهش حاضر ضریب پایانی به روش آلفای کرونباخ برای مقیاس‌ها به ترتیب برابر ۰/۶۵، ۰/۷۵ و ۰/۸۱ است، همچنین ضریب پایانی برای کل مقیاس برابر ۰/۷۸ به دست آمد.

یافته‌ها

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون‌های آماری همچون آزمون t گروه‌های مستقل و تحلیل رگرسیون هم‌زمان استفاده شده است.

جدول ۱ میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در میان دختران و پسران و نتایج آزمون t گروه‌های مستقل

مقیاس	میانگین		انحراف معیار		t	سطح معناداری
	دختران n=۱۲۰	پسران n=۱۲۰	دختران n=۱۲۰	پسران n=۱۲۰		
اعتیاد به اینترنت	۵۵/۴۰	۶۴/۱۵	۲/۳۳	۲/۴۲	۲/۷۱	۰/۰۲۸
عوامل شخصیت						
روان‌نژندی	۱۷/۹۳	۱۷/۲۳	۸/۶۷	۸/۸۱	۰/۶۲	۰/۵۳۶
برون‌گرایی	۳۲/۷۵	۳۱/۸۵	۸/۸۲	۸/۶۲	۰/۷۹	۰/۴۲۵
گشودگی به تجربه	۳۰/۹۰	۳۰/۱۳	۷/۸۱	۷/۹۲	۰/۷۶	۰/۴۴۶
توافق‌پذیری	۳۱/۸۳	۳۱/۰۰	۷/۵۴	۷/۵۱	۰/۸۴	۰/۳۹۷
وجدان‌گرایی	۳۲/۵۹	۳۱/۹۹	۸/۱۶	۸/۱۸	۰/۵۶	۰/۵۷۰
محیط خانوادگی						
رابطه	۲۰/۵۲	۲۰/۰۸	۵/۸۷	۵/۸۰	۰/۵۸	۰/۵۵۹
رشدی فردی	۳۰/۴۵	۲۹/۸۵	۸/۹۳	۸/۷۴	۰/۵۳	۰/۵۹۵
حفظ سیستم	۱۲/۸۸	۱۲/۶۵	۴/۲۰	۴/۱۹	۰/۴۲	۰/۶۷۹

همان‌گونه که در جدول ۱ ملاحظه می‌کنید آماره t تفاوت دو جنس در احتمال اعتیاد به اینترنت برابر ۲/۷۱ است. نتایج نشان داد تفاوت‌ها تنها در اعتیاد به اینترنت در میان دو گروه جنسیتی به لحاظ آماری معنادار است.

جدول ۲ نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت دو جنس و کل نمونه بر حسب ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی

مقیاس		دختران		پسران		کل نمونه	
ضریب بتا	p	ضریب بتا	p	ضریب بتا	p	ضریب بتا	p
۰/۴۱۶	۰/۰۰۰	۰/۵۱۶	۰/۰۰۰	۰/۴۶۸	۰/۰۰۰	۰/۴۶۸	۰/۰۰۰
-۰/۴۴۱	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۴	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۵	۰/۰۰۰
۰/۱۹۳	۰/۱۶۵	۰/۱۶۵	۰/۲۲۹	۰/۱۸۰	۰/۰۶۱	۰/۱۸۰	۰/۰۶۱
-۰/۲۸۲	۰/۰۲۹	-۰/۲۷۰	۰/۰۴۰	-۰/۲۷۱	۰/۰۰۳	-۰/۲۷۱	۰/۰۰۳
۰/۳۲۸	۰/۰۱۵	۰/۳۱۳	۰/۰۲۲	۰/۳۱۵	۰/۰۰۱	۰/۳۱۵	۰/۰۰۱
۰/۰۷۵	۰/۵۲۳	۰/۰۹۶	۰/۴۰۳	۰/۰۸۶	۰/۲۸۴	۰/۰۸۶	۰/۲۸۴
-۰/۳۶۳	۰/۰۰۲	-۰/۳۴۶	۰/۰۰۳	-۰/۳۵۶	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۶	۰/۰۰۰
-۰/۰۶۳	۰/۶۶۳	-۰/۰۳۵	۰/۷۹۲	-۰/۰۱۰	۰/۹۱۷	-۰/۰۱۰	۰/۹۱۷
کل واریانس تبیین شده (R^2)		۸۲/۸		۸۳/۳		۸۲/۸	
آماره f و سطح معناداری		۳۱/۴۴۰		۳۰/۳۱۲		۶۳/۱۰۷	

به‌منظور بررسی تفاوت‌های دختران و پسران در پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر حسب ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی، از تحلیل رگرسیون هم‌زمان استفاده شد. ابتدا، تحلیل رگرسیون

چندگانه برای گروه دختران انجام شد (جدول ۲). نتیجه این تحلیل ($f=31/44$, $p<0/000$) نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی در مجموع ۸۲/۸ درصد از واریانس اعتیاد به اینترنت دختران را تبیین می‌کند. در این گروه، متغیرهای پیش‌بین عبارت‌اند از روان‌نژندی و وجدان‌گرایی که به صورت مثبت پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و ویژگی رشدی فردی محیط خانوادگی که به صورت منفی پیش‌بینی‌کنند I اعتیاد به اینترنت در میان دختران است. همین تحلیل‌ها برای پسران نیز انجام شد (جدول ۲). نتایج نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانوادگی در مجموع ۸۳/۳ درصد از واریانس اعتیاد به اینترنت پسران را تبیین می‌کند ($f=30/31$, $p<0/000$). متغیرهای پیش‌بین عبارت‌اند از روان‌نژندی و وجدان‌گرایی که به صورت مثبت پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و ویژگی رشدی فردی محیط خانوادگی که به صورت منفی پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت در میان پسران است. تحلیل‌های مشابه بر کل گروه نمونه نشان داد که متغیرهای معنادار برای پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت، روان‌نژندی، برون‌گرایی، توافق‌پذیری، وجدان‌گرایی و ویژگی رشدی فردی محیط خانوادگی هستند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف "بررسی تفاوت‌های جنسیتی در پیش‌بینی‌کنندگی ویژگی‌های شخصیتی و ویژگی‌های محیط خانوادگی برای اعتیاد به اینترنت" صورت گرفته است. طبق تحلیل‌های انجام‌شده تفاوت معناداری بین احتمال ابتلا به اعتیاد به اینترنت در دختران و پسران وجود دارد. این اختلاف به برتری پسران منجر می‌شود. این یافته با مطالعات شایق و همکاران (۱۳۸۸) و گومبور و واس (۲۰۰۸) همخوان است. این موضوع را می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که شاید، از آنجایی که پسران در بیان احساسات خود و برقراری روابط نزدیک و صمیمی که در آن هیجانات و احساسات واقعی خود را به راحتی بیان کنند ضعیف‌تر از دختران عمل می‌کنند، و نیز کنجکاوی پسران در برخورد با پدیده‌های جدید بیش از دختران است. از سویی دیگر ویژگی‌های شخصیتی روان‌نژندی، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و وجدانی‌بودن پیش‌بینی‌کننده‌های معناداری برای اعتیاد به اینترنت در میان دختران و پسران است و تفاوت‌های معناداری از نظر صفات شخصیتی پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت، بین دو گروه جنسیتی وجود ندارد. نکته حائز اهمیت در این زمینه رابطه مثبت وجدان‌گرایی با اعتیاد به اینترنت است که باید آن را بررسی کرد. وجود رابطه میان روان‌نژندی و اعتیاد به اینترنت با مطالعات شایق و همکاران (۱۳۸۸) و فراور و همکاران (۲۰۰۷) همخوان است. از سویی دیگر این یافته که اعتیاد به اینترنت رابطه منفی و معناداری با توافق‌گرایی و برون‌گرایی دارد با مطالعات فراور و همکاران (۲۰۰۷)، میرکرک و همکاران (۲۰۰۶) و نیز هاردی و مینگایی تی (۲۰۰۷) همخوان است. با توجه به اندازه ضریب رگرسیونی هر یک از ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی بیشترین اهمیت را در

پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت دارد. همچنین از بین ویژگی‌های محیط خانوادگی ویژگی رشدی فردی پیش‌بینی‌کننده معنادار اعتیاد به اینترنت چه در میان دختران و چه در میان پسران است. مؤلفه رشدی فردی به موضوع استقلال، جهت‌یابی پیشرفت جهت‌یابی فکری- فرهنگی، جهت‌یابی فعالیت‌های تفریحی و تأکیدات اخلاقی- مذهبی اشاره دارد. خانواده‌هایی که نمرات بالایی در این مؤلفه کسب می‌کنند، به استقلال هر یک از اعضا احترام می‌گذارند. این خانواده‌ها در مراسم مذهبی شرکت می‌کنند و کارها را براساس مفاهیم ارزشی درست یا نادرست انجام می‌دهند. این یافته با مطالعات کیونگ پارک و همکاران (۲۰۰۸) که سبک تربیتی والدین و چسب هون و همکاران (۲۰۰۷) که ضعف در ساختار خانوادگی را پیش‌بین اعتیاد به اینترنت دانسته‌اند و عوامل خانوادگی را در خطر ابتلا مؤثر می‌دانند، همسوست. با نگاهی به ضرایب رگرسیونی هر یک متغیرهای پیش‌بین بررسی شده، در می‌یابیم که از میان ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی در دو جنس بیشترین اهمیت را در تبیین اعتیاد به اینترنت در نوجوانان دختر و پسر دارد. در رتبه‌های بعدی ابتدا روان‌نژندی، سپس ویژگی رشدی فردی محیط خانوادگی و در آخر ویژگی توافق‌گرایی تبیین‌کننده‌های تغییرات در احتمال اعتیاد به اینترنت هستند. به‌طور کلی تمایل نوجوانان به ایجاد ارتباط با دیگران و برقراری روابط اجتماعی یکی از عمده عواملی است که آن‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد، از سویی دیگر برخی مشکلات رفتاری و نیز عدم جهت‌یابی‌های مناسب فکری- فرهنگی، تلاش آنان برای مورد قبول بودن از سوی جمع همه عواملی هستند که می‌توانند احتمال ابتلا به اعتیاد اینترنت را در نوجوانان افزایش دهند.

محدودیت‌ها و پیشنهادات

- محدودیت‌ها و مشکلات این پژوهش عبارت بودند از:
 - عدم همکاری برخی از مسئولین مدارس و دانش‌آموزان.
 - انجام تحقیقات پرسش‌نامه خودگزارشی که در این نوع همیشه این امکان وجود دارد که آزمودنی‌ها پاسخ‌های غیرواقعی یا تحریف شده بدهند.
 - فقر منابع ایرانی و خارجی در رابطه با این موضوع به دلیل تازه بودن آن.
- در پایان پیشنهاد می‌شود تا رؤسای مدارس و دست‌اندرکاران بخش آموزش و پرورش، با توجه به عوامل پیش‌بینی‌کننده احتمال اعتیاد نوجوانان به اینترنت به شناسایی افراد در معرض خطر بپردازند و با استفاده از روش‌های پیشگیری جهت کاهش آمار این اختلال در جامعه اقدام کنند. و نیز برای خانواده‌ها برنامه‌های آموزشی برای شناخت و معرفی عوامل زمینه‌ساز اختلال اعتیاد به اینترنت، فراهم شود تا بدین‌وسیله از ابتلا نوجوانان بیشتری جلوگیری شود.

منابع

- اسماعیلی نسب، مریم (۱۳۸۸)، "بررسی اثربخشی دو روش آموزش والدین با رویکرد آدلر- درایکورس و رفتاری بر کاهش نشانه‌های اختلال سلوک و بهبود مؤلفه‌های محیط خانواده در کودکان دبستانی"، رساله دکتری، چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبائی.
- شایق، سمیه؛ حسین آزاد و هادی بهرامی (۱۳۸۸)، "بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوان تهران". مجله علمی پژوهشی اصول بهداشت روانی. تابستان ۱۳۸۸ شماره ۲.
- موسوی زاده، اشرف السادات (۱۳۸۶)، خانواده درمانی سیستمی با رویکرد شناختی - رفتاری، تهران، نشر کاویان.
- Ano, G. J & Talh, M (2006), Internet addiction: the emergence of new clinical disorder. Retrieved from internet: http://www.netaddiction.com/net_compulsion.htm. (access:2/5/2011).
- Beard, K. W (2005), Internet addiction: a review of current assessment techniques and potential assessment questions. *Cyberpsychology & Behavior*; 8(7).
- Cao, F., & Su, L (2007) Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: Care, Health and Development*, 33(3).
- Cooper, A., Boies, S., Mahieu, M., & Greenfield, D (1999). *Sexuality and the internet: the next sexual Revolution*. In F. Muscarella & L. Szuchman (Eds), *Psychological Perspectives on Human Sexuality*. New York: John Wiley & Sons.
- Costa, P.T.Jr., & McCrae, R. R (1978), Four ways five factor are basic person. *Journal of personality and social psychology*. 6(9).
- Duran, M. G (2003), Internet addiction disorder. All Psych Journal [Web page]. Retrieved November 7, 2010, from <http://allpsych.com/journal/internetaddiction.html>
- Ferraro, G., Caci, B., Antonella, D.A., & Di, B. M (2007), Internet addiction disorder: An Italian study. *CyberPsychology & Behavior*, 10.
- Goldberg, I (1996), Internet addiction disorder. <http://www.cog.btown.edul>.
- Gombor, A., & Vas, L.A (2008), Nation and gendered-based study about the relationship between the big five and motives for internet use: A Hungarian and Israeli comparison. *Theory and Science*; 10(1).
- Griffiths, M. D (1997), Does Internet and Computer "Addiction" Exist? Some Case Study Evidence. *Cyberpsychology & behavior*, 2 (3).
- Grohol, j (1998), *Future clinical directions: professional development pathology and psychotherapy on-line*. In j. Gackenbach (ed), *psychology and the Internet*. New York: Academic preaa.
- Hardie, E., & Tee, M.Y (2007), Excessive internet use: The role of personality; loneliness and social support networks in internet addiction. *Aust J EmergTechSoc*; 5(1).
- Internet world stats: Middle East Internet Usage & Population Statistics (2010), Retrieve from <http://www.internetworldstats.com/stats5.htm>
- Kaltiala-Heino, R., Lintonen, T., & Rimpela, A (2004), Internet addiction: potentially problematic use of the internet in a population of 12-18 year-old adolescents. *Addiction Research and Theory*, 12 (1).
- King, S.A (1995), " Is the internet addictive, or are addicts using the internet?" world wide web. <http://rdz.stjohns.edu/storm/iad.html>.
- Ko, C., Yen, J.U., Yen, C., Lin, H., & Yang, C (2007), Factors Predictive for Incidence and Remission of Internet Addiction in Young Adolescents: Prospective Study. *CyberPsychology & Behavior*. 10(4).
- Ko, CH., Yen, J.Y., Chen, C.C., et al (2005). Proposed diagnostic criteria of Internet addiction for adolescents. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 193.
- Kraut, R., Patterson, M., Landmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well being? *American psychologist*, 53.
- Kyung, P.S.; Jae, Y. K.; Choon, B.C (2008). Prevalence of Addiction and Correlation with Family Factors among south Korean Adolescents. *Adolescence*. Vol. 43 Issue 172.
- Lai, C. M., Mak, K. K., Watanabe, H., Ang, R. P., Pang, J. S., Ho, R. C (2013), Psychometric Properties of the Internet Addiction Test in Chinese Adolescents. *Journal of Pediatric Psychology*. Vol. 38, No. 7.
- Lim, J. S., Bae, Y. K., & Kim, S. S (2004), *A learning system for internet addiction prevention*. Proceedings of the IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies (ICALT). Retrieved from <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1018423.1020135>
- Lukoff, D (2004), Health Issues. (Eds. H. Bidgoli). *The Internet Encyclopedia* John Wiley and Sons, New Jersey.
- Meerkerk, M.A., Gert, J., Regina J.J.M., Van, D. E., & Henk, F (2006), Predicting compulsive Internet use: it's all about sex. *CyberPsychology & Behavior*. 9(1).
- Moss, R., & Moss, B (1993), Family environment scale manual consulting psychologists press. *Journal of family issues*. 29.
- Mossbarger, B (2008), Is Internet addiction addressed in the classroom? A survey of psychology textbooks. *Computers in Human Behavior*, 24.
- Papastilianou, A (2013), Relating on the Internet, Personality Traits, and Depression: Research and Implications. *The European Journal of Counseling Psychology*, 2013, Vol. 2(1), doi:10.5964/ejcop.v2i1.6.
- Shek, D., Sun, R., Yu, L (2013), Internet addiction. In: Pfaff DW, Martin E, Pariser E, editors. *Neuroscience in the 21st century*. New York, Springer.
- Shotton, M (1991), The costs and benefits of computer Addiction. *Behaviour and information technology*.

- Wang, W (2001).Internet dependency and psychosocial maturity among college students.*Human-Computer Studies*, 55.
- Wise, R., & King, S (2008), family environment and friend ship qualities. *the journal of family issues*.
- Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. C., Chen, S. H. & Ko, C. H (2007). Family factors of internet addiction and substance use experience in taiwanese adolescents. *Cyberpsychology& Behavior*, 10 (3).
- Young, K. S (1998), *Caught in the net: How to recognize the signs of Internet addiction and a winning strategy for recovery*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Young, K. S., & Case, C. J (2004), Internet abuse in the workplace: new trends in risk management. *Cyberpsychology& Behavior*, 7 (1), 1.
- Young, K. S., & Rodgers, R (1998), The relationship between depression and internet addiction. *Cyberpsychology& Behavior*, 1 (1).